

E

KØNSFORSKNING: en udfordrer og fornyer i relation til vidensformer og forskningsstrukturer

Af Dorte Marie Søndergaard

På to niveauer har kønsforskningen bidraget til videns- og forskningsstrukturen. Der skelnes mellem den intellektuelle kønsforskning og ekspertfunktionen. På en række områder har den intellektuelle kønsforskning bidraget med problematiserende refleksion.

S

Spørgsmålet om, hvad kønsforskning har at tilbyde, når det gælder fornyelse af de nuværende videns- og forskningsstrukturer, var et af temaerne på en konference med titlen *Status, strategi og perspektiv for dansk kønsforskning*, der blev afholdt i marts måned 2001.¹ Når vi skal nærme os et svar på spørgsmålet, må vi, blandt andet med inspiration fra Edward Said, tænke om kønsforskningens bidrag på i hvert fald to forskellige niveauer. Said taler om forskere i to egenskaber. Han skelner mellem eksperten og den intellektuelle på den måde, at han ser eksperten som een, der besvarer de spørgsmål, samfundet stiller. Mens den intellektuelle stiller spørgsmål til præmisserne for samfundets spørgsmål ved at stille nye spørgsmål og altså dermed åbne helt nye perspektiver (Said 1994, Hastrup 2001).

A

Kønsforskningen bidrager med sine arbejder og perspektiveringer på begge niveauer. Mange af de, der forsker i køn, opnår netop den ekspertviden,

Y

som gør dem i stand til at "svare på de spørgsmål, som samfundet stiller". Det vil i realiteten sige, at de bliver i stand til at svare inden for de allerede eksisterende og kendte diskurser – at svare ved hjælp af det sprog vi kender, og gennem de grundkategorier vi plejer at anvende. På dette niveau stiller man for eksempel forskningsspørgsmål, der retter sig mod mænds og kvinders liv, deres relationer til hinanden, til arbejdsmarkedet, børn, økonomi, uddannelse etc. Og dermed går man blandt andet kvalificerende ind i den type af tematisering, som vi plejer at bruge ligestillingsbegrebet til at karakterisere.

Der er med denne type forskning tale om helt basale og nødvendige vidensfelter, som samfundet ikke har *råd* til at nedprioritere. Det er viden, der naturligt vil være påkrævet, al den stund vi definerer os som en velfærdsstat og med nogle idealer om demokratiske og "ligestillede" kønsrelationer. Sådanne definitioner og idealer er noget af det, der giver os og de andre skandinaviske lande en særlig position i en international sammenhæng, noget af det, der ofte fremhæves med en vis stolthed som en del af den skandinaviske egenart. I forhold til det kommer altså kønsforskningen ind i sin ekspertrolle.

Men den intellektuelle kønsforsker har en anden forpligtelse, nemlig een der knytter sig til det videnskabelige projekt som en mere omfattende form for ambition. Said siger det på den måde, at den videnskabelige verden som helhed er for-

pligtet til også at stille helt nye spørgsmål til samfundets selvforståelse og til de konsekvenser, selvforståelsen får (Said 1994, Hastrup 2001). Jeg vil præcisere det lidt mere og sige, at den intellektuelle har pligt til at spørge ind i præmisserne for de forståelser og de praksisser, der skaber vilkårene for den menneskelige tilværelse. Det er blandt andet her, den samfundsvidenskabelige og den humanistiske forskning samles i et fælles ansvar (Søndergaard 2001).

Det interessante er så i den forbindelse, at netop kønsforskning har en speciel og særlig styrke i forhold til at stille spørgsmål ved alt det, vi plejer at tage for givet. Det er en styrke, som den deler med de andre typer af forskning, der har haft den såkaldte andethed eller anderledeshed som sit fokus – det som Donna Haraway kalder for forskning i “the inappropriate/d Others” (Haraway 1992, Lykke 2000). I engelsk, amerikansk og australsk kontekst foregår meget af denne forskning under betegnelsen ‘Cultural Studies’, og det drejer sig om forskning med fokus på etnicitet, køn, seksualitet og andre former for kategoriseringer, som processerer andethedspositioner.

Køn udgør i den intellektuelt forpligtede analytiske brug en ganske skarp prisme i forhold til at løfte det selvfølgelige frem og få os til at gentænke det ud fra nye præmisser. Hvordan kan det nu være? Jo, den prismefunktion har noget at gøre med, at når det “andet”, det anderledes, det nyankomne bringes i analytisk kon-

takt med det kendte og det etablerede – så får vi øje på det, vi er blinde overfor i vores almindelige, gængse måder at tænke om tingene på, og i vores måder at handle på.

Det er konfrontationen med det ‘andet’, der gør, at det etablerede kan tilbydes en synliggørelse og italesættelse af sine egne selvfølgeligheder og dermed også tilbydes muligheden for at se veje videre. Det er en af grundene til, at den intellektuelle kønsforskning fungerer så nyskabende, som den gør. Men det er selvfølgelig *også* en af grundene til, at den møder en god del marginaliseringsbestræbelser: *fordi* den rusker og rykker i selvfølgeligheder, som det allerede etablerede ikke nødvendigvis bryder sig om at få rusket og rykket i.

Kønsforskningens væsentligste modstander ligger i kulturens og institutionernes modstand mod forandring. Denne modstand kan selvfølgelig igen undersøges i sine forskellige bestanddele og mere eller mindre modsætningsfulde dynamikker, men i denne sammenhæng kan fællesbetegnelsen indskrænkes til at være ‘modstand mod forandring’. Denne modstand er man nødt til at tage højde for, når man tænker organisatoriske rammer for netop denne type af forskning. Der er tale om en forskning, der er udfordrende på en måde, som kan gå til benet på det etablerede. Og det etablerede forsvaret sig typisk med marginalisering af det udfordrende.

For at komme med nogle eksempler: Pointen her gælder for så vidt alt fra det videnskabelige samfunds modstand

mod at få problematiseret sine egne funktionsmåder og selvfølgeligheder – og så til mange almindelige mænd og kvinders modstand mod at få problematiseret eller bare italesat de hverdagslige selvfølgeligheder, der knytter sig til f.eks. konstruktionerne af femininitet og maskulinitet, sådan som de ser ud i netop vores historiske periode, i vores konkrete samfund, i vores helt almindelig hverdagskontekster (Søndergaard 1996).

Alle steder ligger der det, man med en teoretiker som Ernesto Laclau (1990) kan kalde for ‘nodalpunkter’, det vil sige kategorier og forståelser, som nærmest har opnået en hellig, urørlig status. De er utilgængelige og lukkede for forhandlinger. Fikserede og sat udenfor bevægelse. Det er blandt andet sådan nogle kategorier, den intellektuelle kønsforsker vil interessere sig for at udforske: Hvordan etableres de?

Hvilke processer bidrager til at reproducere dem? Hvilke konsekvenser får de for de mennesker, der overtager sådanne forståelser, og som lever og handler igennem dem? Hvilke svar af enten reproducerende eller forsøgstvist ændrende art, kan man aflæse selv samme mennesker udvikle, i deres måder at overtage og møde kategorierne og forståelserne på? etc.

Her må man være opmærksom på, at forståelser ikke bare er forståelser. Diskurs eller kultur er ikke bare ord. Diskurs og kultur rummer de betydninger og kategorier, vi tænker og ikke mindst *gør* verden

med. Det er betydninger, som har både materielle effekter og handlingseffekter, efter som de er en uadskillelig del af vores praksisformer. Man må tænke dem som nogle, der på en gang produceres af og producerer praksis. Derfor er det vigtigt, at vi får adgang til at studere kultur og diskurs som menneskelige eksistensvilkår på et meget grundlæggende niveau. Og det er her, kønnet kommer ind som denne ganske skarpe prisme, der kan fungere så effektivt i forhold til at studere sådanne fænomener.

Kønsforskningen har på den baggrund været drivkraft i forhold til at løfte kulturelle og diskursive præmisser for identitetsskabelse (subjektivering) frem. Kønnet har været anvendt som en prisme for at nuancere og komplicere vores forståelse af relationerne mellem det sociale og det individuelle, det kulturelle og det biologiske og senest nu med forskningen i kyborger også relationen mellem det biologiske og det teknologiske (Bryld og Lykke 2000, Haraway 1997).

Hvis vi igen vender os til det videnskabelige samfund, altså universitets- og forskningssystemet, så har kønsforskningen haft et skarpt øje for den række af urørlige kategorier og indforståetheder, der sikrer dette systems træghed i forhold til forandring. Her har kønnet typisk fungeret som den prisme, der har kunnet bruges til at forstyrre og italesætte det urørlige igennem.

Den intellektuelle kønsforskning har på den måde bidraget kraftigt til at situere forskning som historisk og socio-kultu-

relt specifik praksisform. Den har bidraget til problematiseringen af det værdineutrale forskersubjekt og af de forestillinger i den akademiske verden, som går på videnskabelig praksis som værdifri, fri for magtinteresser, fri for kulturelle aspekter (Lykke, 2000) – som en ren og akulturel form for virksomhed (Sharon Traweeks 1992).

Den intellektuelle kønsforskning har også været den aktive part i problematiseringen af de rigide disciplinopdelinger, akademien er karakteriseret af. Dens eget genstandsfelt har gjort, at det har været umuligt at begrænse udforskningen til at foregå indenfor de historisk konstruerede disciplinrænser, vi kender i dag. Som tidligere nævnt har det netop ofte været relationerne mellem det individuelle, det kulturelle, det sociale, det biologiske og det teknologiske – relationerne på tværs af flere eller alle disse aspekter – der har udgjort kønsforskningens interessefelt. Det er også typisk for den intellektuelle kønsforskning, at den trækker videnskabsteoretiske spor efter sig i sin egen tværdisciplinære praksis, og at dens praksis på den måde har resulteret i en problematiserende refleksion over videnskabssamfundets egne strukturer.

Når det derfor gælder spørgsmålet om, hvad kønsforskningen har at tilbyde, når det drejer sig om fornyelse af de nuværende videns- og forskningsstrukturer, så tror jeg, det er værd at holde sig kønsforskningen for øje i både sin ekspertfunktion og sin in-

tellektuelle forskningsfunktion. Hvad angår det intellektuelt analytiske bidrag, er det først og fremmest vigtigt at forstå kønsforskningens effektivitet i forhold til den mere omfattende videnskabelige ambition, der handler om at styrke det refleksive moment i vores aktuelle samfundsmæssige interaktion.

Kønsforskningen rummer i den forstand muligheden for at åbne det eksisterende for forhandling, sådan at både forandring og fastholdelse af det eksisterende bliver tilgængelige konsekvenser på grundlag af reflekterede valg.

NOTER

1. Teksten blev oprindeligt bragt som et indlæg på den nævnte konference, der var arrangeret af Koordinationen for Kønsforskning og IT- og Forskningsministeriet.

LITTERATUR

- Bryld, Mette og Nina Lykke (2000): *Cosmodolphins. Feminist cultural studies of technology, animals and the sacred*. Zed Books, London.
- Haraway, Donna J. (1992): "The promises of Monsters: A Regenerative Politics for Inappropriate/d Others", in Grossberg, et.al.: *Cultural Studies*. Routledge, New York.
- Haraway, Donna J. (1997): *Modest_Witness@Second_Millennium.FemaleMan_Meets_OncoMouse*. Routledge, New York.
- Hastrup, Kirsten (2001): "Videnskabens Historiske Overskud.

- En Introduktion”, in Kirsten Hastrup (red.): *Videnskab og Værdier. Den humanistiske udfordring*. Historisk Filosofiske Meddelelser, 85, Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. Munksgaard, København.
- Laclau, Ernesto (1990): *New Reflections on the Revolution of Our Time*. Verso, London.
- Lykke, Nina (2000): 'Hvordan kan kvinde- og kønsforskningen navigere mellem magtens centre og periferiens monstre?', in *Kvinder, Køn og Forskning*, 2/2000.
- Said, Edward (1994): *Representations of the Intellectual*. Vintage, New York.
- Søndergaard, Dorte Marie (1996): *Tegnet på Kroppen. Køn: Koder og Konstruktioner blandt Unge Voksne i Akademia*. Museum Tusulanums Forlag, København.
- Søndergaard, Dorte Marie (2001): 'Den Kønnede Menneskelighed: Konstruktion/ Ontologi', in Kirsten Hastrup (red.): *Videnskab og Værdier. Den humanistiske udfordring*. Historisk Filosofiske Meddelelser, 85, Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. Munksgaard, København.
- Traweek, Sharon (1992): *Beamtimes and Lifetimes*. Harvard University Press, London.

Dorte Marie Søndergaard,
lektor ved Roskilde
Universitetscenter,
cand.psych. et dr.philos,
Pt. stipendiat ved Danmarks
Humanistiske Forskningscenter

KVINDENS LOGO-CENTRISKE BEGÆR

Af Alexandra Bagger

Lysten til verbal stimulering er et iboende træk ved den kvindelige seksualitet; en specifik kvindelig erotisk farvet nydelse, der orienterer sig mod ordenes magi. Kvindefrigørelsen er dømt til at mislykkes, når kvinden bruger mandstale som et eksistentielt meningsskabende redskab og derved bidrager til at reproducere patriarkatet.

Ordens særlige betydning for kvindens seksualitet er emnet for dette essay. Den mandlige ikonocentrisme, især kropsbilledernes betydning for den mandlige seksualitet er velbelyst i forskningen.¹ Men det, jeg kalder kvindens logocentriske begær, er yderst stedmoderligt behandlet i faglitteraturen. I hvert fald findes der ingen undersøgelser af emnet inden for de fag, der ligger mig nærmest, psykologien og kommunikationsvidenskab. Derimod bugner skønlitteraturen med vidnesbyrd om den magiske dragning, mandstalen har på kvinder.

“Om en mand elsker en kvinde nok så meget, vil det dog aldrig lykkes ham at vinde hende uden megen tale”, indskærpede den indiske vismand Ghotakamukha de unge mænd for godt 2000 år siden med sin berømte lærebog i elskovskunst *Kama Sutra* (3. del, IV). Denne erkendelse findes tilsyneladende også i en anden af verdenslitteraturens klassikere. I H.C. Andersens eventyr om *Klods-Hans* bekendtgjorde

kongens datter, “at hun ville tage til mand, den hun fandt bedst kunne tale for sig”, og kongen ville som medgift afstå det halve kongerige til den mand, der således kunne vinde datterens gunst. Klods Hans får altså del i patriarkatet som belønning for at snakke prinsessen våd og sikre arvefølgen i dynastiet!

Mere relevant for emnet er naturligvis den nutidige kvindelitteratur. Også her må jeg begrænse mig til nogle få eksempler. I Lone Bjelkes erotiske novelle *HAN* fortæller den kvindelige hovedperson: “Han er ikke en god elsker, rastløs og sjusket [...] Næste nat ringer han kl. 1 [...] Han taler. Ikke jeg. Jeg sukker, grynter, er svimmel af forelskelse. Vil gerne høre ham [...] Lader mig føre. Lukker øjnene. Overgiver mig til *det*. Til liderligheden kl. 1 om natten. Gennem telefonen”.² Det vigtigste ved en elsker er åbenbart, at han har talemåderne i orden. Dette formuleres sjældent så direkte som af Erika Jongs hovedperson Isadora i romanen *Luft under vingerne* (1973, 94): “Mit hjerte (og min kusse) er til fals for en saftig bemærkning, en god aforisme, en fin kuplet eller et opsigtsvækkende billede”.

I det følgende vil jeg søge at forklare kvindens logocentriske begær ud fra nogle biologiske, psykosociale og eksistentielle determinanter, idet jeg vil fremhæve samspillet mellem de forskellige faktorer. Afslutningsvis vil jeg påpege de konsekvenser, det logocentriske begær har for den moderne kvinde.

DE MEDFØDTE ANLÆG

Der er bred enighed blandt eksperter om, at den seksuelle adfærd og de seksuelle funktioner på afgørende punkter kontrolleres af nervesystemet.³ Man må derfor forvente, at veldefinerede og konstaterede kønsforskelle i nervesystemet påvirker de respektive køns seksuelle oplevelser og adfærd. Vi bevæger os hermed ind på et tabubefængt område. Diskussionen om de psykologiske kønsforskelle har alt for længe lidt under, at man har villet forklare de observerede forskelle enten ud fra biologiske eller ud fra sociokulturelle faktorer.⁴ Nærværende essay er som bebudet udtryk for et både-og-forsøg.

Forskellige forskergrupper er kommet frem til det samme resultat: Kvindehjernen og mandehjernen er struktureret på indbyrdes forskellig vis. Vigtigst i denne sammenhæng er formentlig et område i hjernen, som udviser en markant kønsforskelle. Det drejer sig om det såkaldt præoptiske område (POA) af hypothalamus (den nederste del af mellemhjernen), der styrer hormonproduktionen og bevisligt spiller en central rolle i den seksuelle adfærd. Hos en række arter, deriblandt mennesket, har man observeret, at dette vigtige område har større udstrækning hos hannen end hos hunnen, og at det indeholder et større antal nerveceller hos hannen.⁵

Forskellene i det præoptiske område grundlægges allerede i fosterstadiet og hænger sammen med de kønsspecifikke forskelle i hormonproduktionen. Man har påvist en positiv sammenhæng mellem produk-

Honoré Daumier (1808-1879), *Exploitation de l'amour*

tionen af androgener og udviklingen af mandens visuo-spatiale evner.⁶ Det er også velkendt, at mænd er mere cerebralt lateraliserede, idet de overvejende bruger højre hjernehalvdel. Denne funktionelle sidedominans har fået forskerne til at hævde, at mænd har mere hemisfærekapacitet til behandling af visuo-spatiale opgaver. Jeg finder det derfor nærliggende at antage, at mænds seksuelle lystfønelser tilsvarende er cerebralt lateraliserede, og at deres visuo-spatiale specialisering tjener til at forklare deres fokusering på plasticitet, kropslighed og rumlige proportioner (ikocentrismen). Deraf kan man slutte, at synssansen spiller en langt større rolle for mandens seksualitet end for kvindens.

Hos kvinder i den fødedygtige alder har man fundet, at hjernens elektriske aktivitetsmønster veksler over den månedlige cyklus, idet arbejdsdelingen mellem de to hjernehalvdele ændres. Det viser sig, at højre og venstre hjernehalvdel i nogen grad skiftes til at dominere i behandling af lydindtryk som funktion af cykliske ændringer i østradiol (et kvindeligt kønshormon hørende til østrogengruppen).⁷ I højøstrogenfasen af menstruationscyklus klarer kvinder sig bedst i "dikotisk lytning" – særlig med det højre øre – hvilket tyder på en funktionel sidedominans i venstre hjernehalvdel, der er sædet for bl.a. sprogbehandling og abstraktion. Et højt østrogenniveau formindsker samtidig de visuo-spatiale færdigheder.⁸ Hvis man antager – hvad jeg vil til-

lade mig at gøre – at disse neurobiologiske forskningsresultater vedrørende østrogenproduktionens betydning for hjernens behandling af lydindtryk kan overføres fra menstruationscyklus til livscyklus, må det forventes, at høresansen har sin storhedstid i kvindens fødedygtige alder, hvorimod den spiller en mindre rolle i lavøstrogenaldrene. I hvert fald er der grundlag for at hævde, at auditiv perception spiller en central rolle for kvindens seksuelle lystfølelse i højøstrogenalderen.

SANSERNES HIERARKI

Det er naturligvis betænkeligt at betragte en enkelt sans isoleret. Ikke desto mindre er det meget almindeligt at gøre det. I nyere tid har perceptionspsykologerne James Gibson og Ulric Neisser belært os om, at de menneskelige sanser indgår i et "perceptuelt system". Det har d'herrer jo ret i. Men ved nærmere eftersyn viser de sig at være temmelig enøjede, idet de betragter den *visuelle* information som alfa og omega i perceptionsudviklingen. Neisser hævder endog, at synet som privilegeret sans er den bedste kilde til selvbevidsthed hos mennesket.⁹ Generelt gælder det, at det visuelle er den form for perception, der er grundigst undersøgt i den mandsdominerede videnskab.¹⁰ Denne fokusering skyldes vel til dels synets store betydning for manden, også seksuelt. Men det hænger sikkert også sammen med, at synet i vor kultur historisk har fået status som den fineste sans. Synet er en

dissekerende og analyserende sans, som påpeget af Walter J. Ong.¹¹ Og det dissekerende og analyserende har jo været kendetegnende for den vestlige civilisations videnskabstradition siden renæssancen.

Seksualitetsforskeren Iwan Bloch (der som bekendt inspirerede Freud) kom til den erkendelse, at i et kærlighedsforhold kan alle sanser bidrage til synæstetiske pirringer, idet der aktiveres et utal af erogene zoner. Men han konstaterede også, at en bestemt parring hyppigt opleves som uundværlig for den fulde nydelse og derfor får en særstatus i forhold til alle andre komponenter i "libido sexualis". Denne nødvendige parring kalder han for "seksuel fetich".¹² Havde Bloch været opmærksom på kvindens logocentriske begær, havde han antagelig brugt udtrykket "ordfetichisme".

I den forbindelse kommer jeg til at tænke på Kirsten Hammanns roman *Bannister* (1997), hvor en båndoptagelse med den afdøde og højtelskede mands stemme spiller en central rolle for den kvindelige hovedperson Ramona. Efter at have mistet ægtefællen Milan vedbliver Ramona at føre indre dialoger med ham, mens hun lander hos Bannister, der prøver at hjælpe hende til en ny eksistens. Hans forsøg på at italesætte Ramona kompliceres dog af hendes længsel efter den afdødes stemme og jegideal. Denne længsel kommer til udtryk i Ramonas gentagne nødråb, der går som en rød tråd gennem romanen: "Søde Milan, vil du ikke nok tale til mig". Bannister opfatter åben-

bart denne nekrofile form for ordfetichisme som pervers, og for at give hende en lærestreg forærer han hende en gave, der efter udpakningen viser sig at være et kassettebånd med Milans tale. Imod Ramonas vilje lægger Bannister det ind i afspilleren, trykker på start og udbryder: "Tag tøjet af [...] Jeg vil gerne se det [...] Kom så i gang. Det er lang tid siden, I har været sammen". Bannister skubber hende derefter ind mod højtaleren, spreder hendes ben og tvinger hende til at udføre samlejebevægelser med højtaleren, der borer sig ind i hendes bryster og op mellem hendes lår. "Bannister står med sit lem mellem hænderne og råber – Kom så Ramona, hurtigere, hurtigere! [...] Han sprøjter og rammer mareridtet nede på gulvet. Så er det slut. Han bøjer sig og løfter højtaleren op. – Var det også godt for jer?".

Kirsten Hammanns Bannister har altså fuld forståelse for mandsstemmens betydning for den kvindelige seksualitet. Min påstand om, at hørelsen er kvindens seksuelle primærsans i højøstrogenalderen, deles åbenbart ikke af Lotte Thrane, der har analyseret pianistinden Magda von Hattingbergs lidenskabelige brevveksling med Rilke i 1914 samt de erindringer, hun udgav i 1943 om sit kortvarige kærlighedsforhold til Rilke i året for 1. Verdenskrigs udbrud. Thrane mener som forfatteren Hélène Cixous, at kvindens nydelse er forbundet med "oplevelsen ved læsning og skriftproduktion" og konkluderer, at kvindens logocentrisme hovedsage-

ligt er rettet mod det skrevne ord som forførelsesmedium.¹³ Det er jeg helt uenig i. Mandens talte ord – herunder hans stemmeføring, toneleje og pauser – er langt mere suggestive og intimitetsskabende end hans skrevne ord. Stemmens klangfarve afslører følelser, holdninger og karaktertræk. Det er nok disse auditive oplevelser, der er væsentlige for den totale nydelse.

Dermed ikke være sagt, at nydelsen af det talte ord ikke kan have en synæstetisk afsmittning på det skrevne ord. Foruden Rilke har mange forfattere afprøvet brevvekslingens muligheder som erotisk bindemiddel. Blandt andet hans samtidige, Kafka, der dog måtte opgive troen på dette forførelsesmedium. I et af Kafkas senere breve til en ven finder man i hvert fald følgende hertesuk: "Gid det var sandt, at man kunne binde piger til sig med skrift!".¹⁴ I øvrigt fremgår det af Lotte Thranes bog, at von Hattingbergs ungdomsbreve – i modsætning til memoirernes synsmetaforik – var præget af hyppigt forekommende lydmetaforer. Dette bortforklarer Thrane med, at hun jo var musiker af profession.¹⁵ Jeg finder det mere naturligt at forklare von Hattingbergs lyd- og synsmetaforer med hormonproduktionens indflydelse på sansernes hierarki: Da hun deltager i den førende korrespondance med Rilke, befinder hun sig stadig i højøstrogenalderen; men da hun skriver sine erindringer, har hun for længst passeret klimakteriet.

Jeg kunne fristes til at påstå,

at kvinden i højøstrogenalderen drages mod det modsatte køn på samme hormonbetingsede måde, som hunflugten lokkes af hannens sang.¹⁶ Så vidt vil jeg dog ikke gå, især da det er godtgjort, at sansernes indbyrdes rangorden hos mennesket også kan være kulturbestemt. Psykologen H.A. Witkin har for eksempel påvist, at folk fra traditionelle afrikanske lande er mindre afhængige af deres syn end europæerne.¹⁷ Dertil kommer de individuelle forskelle. Hos piger, der har lært tegnsprog, fordi de selv er døde eller har døde forældre, har man observeret, at den funktionelt auditive venstre hjernehalvdel i nogen grad overtager bearbejdningen af visuelle stimuli. Disse børn demonstrerer overlegne visuospatiale færdigheder sammenlignet med andre piger.¹⁸ Det er altså muligt ved tidlig indlæring at reallokere normalt auditiv hemisfærekapacitet til visuel bearbejdning, det vil sige at ændre den normale arbejdsdeling mellem hjernehalvdelen.

Alt dette bekræfter formodningen om, at det naturligt anlagte nervesystem kan udvikles på forskellig vis. I det følgende vil jeg se på nogle psykosociale faktorer, som i vor kultur præger pigerne under deres opvækst, og som kan bidrage til at forklare det logocentriske begær.

DEN MØDRENE STEMME

Selvom barnets nervesystem som "ledningsnet" betragtet allerede er grundlagt ved fødslen, vil enhver videreudvik-

ling af nervesystemet afhænge af, hvilke stimuli barnet udsættes for under den tidlige socialisering.¹⁹ Videoobservationer foretaget under naturlige forhold har afsløret, at mødre under amningen taler og smiler mere til piger end til drenge.²⁰ Man har også observeret, at piger bliver anbragt ansigt til ansigt med moderen, hvorimod drenge bliver vendt udad mod omgivelserne.²¹ Den intense verbale stimulering af pigebørn kan tjene til at forklare, hvorfor piger lærer at formulere sig tidligere end drenge og i det hele taget er bedst udrustet på det sproglige område. Piger bliver tidligere sprogligt udviklet, netop fordi talen kommer til at betyde så meget for dem.

Psykologer som Melanie Klein, Margaret Mahler, Nancy Chodorow og Daniel Stern har alle understreget, at mødres adfærd og reaktioner over for barnet har varige konsekvenser. Det gælder også de seksuelle reaktioner, som Klein i sin afprøvning af Freuds stadieteori har fundet hos spædbørn allerede i de første leve-måneder.²² Psykoanalytikeren Otto Kernberg går et skridt videre, idet han hævder, at Freuds ubevidste "det" (*id*) består af stærkt aggressivt eller seksuelt ladede internaliserede objektrelationer. Efter hans mening får de fysiologiske "zoner" deres energi fra disse affekt-ladede objektrelationer. I sit forsøg på at bygge bro mellem instinkter og drifter udvider Kernberg Freuds begreber om de erogene zoner som libidoens "kilde", idet han hævder, at stort set alle aktiverbare psykologiske funk-

tioner og kropszoner kan indtages i det affektive samspil mellem mor og barn.²³

Hvis Kernberg har ret, er der intet til hinder for, at eksempelvis høresansen og øret kan blive erogene. Jeg vil påstå, at hørelsen hos kvinden er erogent og måske ligefrem er en forudsætning for, at kvinden er i stand til at opleve begær overhovedet. Den intime verbale kontakt mellem mor og datter påvirker efter min mening udviklingen af pigebarnets nervesystem og kanalisere hendes libidinøse affekttilstande. Denne intense morbarn stimulering er nok en væsentlig del af forklaringen på, hvorfor hørelsen og ikke synet bliver den voksne kvindes primærsans. Pigebarnet vænnes til verbal stimulering allerede på et meget tidligt udviklingsstadium. Resultatet bliver, at den voksne kvinde er udstyret med et receptions-potentiale, der gør hende særligt modtagelig for talen og skikket til at opfange og nyde dens ordklange. Neurobiologiske kønsforskelle bliver således videreudviklet ved interaktionen mellem mor og datter.

At mødre taler mere med deres pigebørn, skal sikkert forklares med, at moderen ser datteren som en forlængelse af sig selv. Samspillet mellem mor og datter afspejler nok det fænomen, psykologen Rom Harré har kaldt "psykologisk symbiose",²⁴ idet moderen (og andre kvindelige omsorgspersoner) reagerer over for barnet, som om det har specielle ønsker og behov. Netop fordi verbal stimulering er så vigtig for den voksne kvinde, forventer hun,

at det lille spædbarn har samme ønsker og behov. Med den primære socialisering etableres det, som Klein har kaldt den internaliserede gode objektrelation, såfremt barnets forhold til moderen vel at mærke har været præget af kærlighed og intimitet. Jacques Lacan bruger ordet *jouissance* (nydelse) om denne præverbale lykketilstand – den klassiske psykoanalyse taler om *den infantile prægenitale nydelseserfaring*. Det er denne tidlige livspåvirkning, kendetegnet ved den mødre-stemme, der oplader kvindens "libido sexualis". Vor modne seksualitet er som sagt præget af en tragten efter verbal stimulering og normalt en forudsætning for den fulde nydelse ved den genitale seksualitet. Men hvilke ord, der nærmere bestemt bereder kvinden denne nydelse, afhænger sikkert af den enkeltes opvækstvilkår og temperament. Erika Jong er som nævnt til fals for en saftig bemærkning eller en god aforisme. Simone de Beauvoir var, som vi snart skal se, givetvis til filosofiske diskurser. Mrs. Van-deputte, en af personerne i den belgiske film *Camping Cosmos* (1999), opnår endelig sin orgasme, da hun får læst højt af *Tintin i Sovjet*.

VILJEN TIL EKSTISTENS

Hélène Cixous har hæftet sig ved den passive tavshedsrolle, kvinder ofte henfalder til, og hun opfatter den som påtvunget af "det fallokratiske regime".²⁵ Hun har sikkert ret i, at denne rolle passer fint i mandens kram. Jeg vil dog hævde, at den også kan ses som en

selvvalgt lyttende position og som udtryk for en eksistentiel stræben. Det vil jeg forsøge at anskueliggøre i det følgende. Men det skal ikke glemmes, at den samtidig kan afspejle en seksuelt ladet reaktion, forstået som reciperende nydelse ved intens tale. Det er i hvert fald fatalt, at kvinder har en tendens til at forstumme ved mandstale. Allerede Kierkegaard har betegnet den reciperende adfærd som en forfæjlet eksistentiel relation mellem mennesker, da kommunikationsprocessen efter hans mening bør stille mod en frigørelse parterne imellem; i modsat fald bliver selvudviklingen erstattet af et afhængighedsforhold, der gør meddeleren til modtagerens Gud.²⁶ Med Lacan kan man sige, at det gælder om at skaffe sig en position i talen.²⁷ Også socialpsykologen George Herbert Mead har påpeget, at kommunikationsprocessen er essentiel for udviklingen af selvet, fordi selvet ikke er immanent, men noget der udvikles i forholdet til betydningsfulde andre.²⁸ Selvtabet er fuldbyrdet, når man har indtaget en reciperende position i forhold til en idealiseret anden. Det er derfor påfaldende, at den af Kierkegaard inspirerede eksistensfilosof Martin Heidegger i et brev til sin faste elskerinde Hannah Arendt bedyrede, "at hun bedre kunne afsløre sin indre personlighed uden ord". I monografien om deres kærlighedsforhold fremhæves det da også, at samværet mellem de to altid var præget af, at hun lyttede, og at han snakkede.²⁹

Luce Irigaray har gjort gæl-

dende, at kvindens manglende eksistentielle muligheder i en patriarkalsk kultur driver hende i mandens arme: "it is inasmuch as she does not exist that she sustains the desire of these 'speaking beings' that are called men" (min kursivering, AB).³⁰ Også Simone de Beauvoir har karakteriseret idealisering af manden som en ivrig vilje til at eksistere; kvinden har et inderligt håb om, at elskereren vil åbenbare og overdrage hende det univers, han repræsenterer, og dermed give hende en funklende ny selvbevidsthed.³¹

Irigarays og Beauvoirs udsagn om kvindens optagethed af mandstalen rummer kun en del af sandheden. Når kvinden vil gå med til at deltage i forherligelsen af fallos, skyldes det vel især hendes angst for det totale bortfald af seksuelt begær (*aphanisis*), der ifølge psykoanalytikeren Ernest Jones bundet langt dybere end kastrationskomplekset.³² Spørgsmålet er så, om begærets tilstedeværelse kan anses for at være et eksistentielt grundvilkår? I bekræftende fald vil det være nærliggende at gå et skridt videre og hævde, at idealiseringen af den attråede ikke blot skyldes et ønske om at få del i hans univers, men også et ubevidst håb om, at hans intense tale kan gengive hende den internaliserede gode objektrelation. Ifølge Lacan gælder det om at pejle sig ind på en "erstatning" for den oprindelige tilstand af salig nydelse (*jouis-sance*). I så fald er idealiseringen og den lyttende position ikke blot udtryk for en eksistentiel, men også en seksuel stræben.

Det er i dag karakteristisk for alle de vestlige lande, at kvinder langt hyppigere end mænd rammes af depressioner.³³

Denne ulighed mellem kvinder og mænd, der allerede indtræder med puberteten, findes betegnende nok ikke i traditionalistiske samfund som kvækerenes, hvor rollerne og værdierne er givne, og hvor individuelle afvigelser snarere er en synd end en dyd.³⁴ Men for en moderne kvinde, der er opdraget i en antropocentrisk kultur til at hylde det ideal, som psykologen Edward Sampson har kaldt "det selvberørende individ",³⁵ kan valget let komme til at stå mellem diskursiv underkastelse eller 6. Afdeling. Det aftraditioniserede samfunds krav om at vise individualitet medfører efter min mening, at kvinderne i særlig grad eksponeres for psykosociale kriser, fordi de ikke har et veldefineret eksistensgrundlag hinsides den mandeskabte diskurs. Fallocentriske monologer er en livline for kvindens selvbevidsthed og eksistensberettigelse i en patriarkalsk kultur. Kvinden må klamre sig til den jeg-identitet, som den idealiserede, falliske sprogbruger sætter ord på, og definere sin anderledeshed i forhold til det univers, han repræsenterer. I *Luft under vingerne* (s. 86f.) giver Erika Jong sin Isadora følgende replik: "Uden en mand følte jeg mig fortabt som en hund uden herre; rodløs, ansigtsløs, *undefineret*". (min kursivering, AB). – Dette kan naturligvis også være et problem for manden. Hør blot den fatigerede Bob Dylan: "Think I'll go out for a walk ... Besides, if she wakes up

now, she'll just want me to talk" (*I and I*, 1983).

KVINDESAGENS BLINDE PLET

Det logocentriske begær kan sammenfattende defineres som en dobbeltbundet drift, idet jagten på en erotisk farvet nydelse og viljen til eksistens trækker i samme retning. Begæret udspringer – som vi har set – af en hormonel og neurobiologisk prædisposition, der bliver videreudviklet og forstærket i primærsocialiseringen. Den eksistentielle kamp tvinger med andre ord de biologiske og psykosociale dispositioner ind i et særligt seksuelt adfærdsmønster; kvinden trylles bindes af ordene – især når de stimulerer hende seksuelt – og havner dermed i et diskursivt begærsfængsel. Jeg vil hævde, at selvspejlingen i et forherliget kærlighedsobjekt er blevet den vigtigste forudsætning for kvindens identitet og eksistentielle famlen i vor kultur. Manden spiller en større rolle end nogensinde – ikke længere som forsørger, men som et eksistentielt meningsskabende fikspunkt.

Når kvinden har passeret overgangsalderen, bliver hun muligvis mere selvberørende, både seksuelt og eksistentielt. Men på det tidspunkt har hun forpasset muligheden for at præge sine børn på en anderledes måde. Så resultatet bliver, at hun uvilkårligt reproducerer forherligelsen af fallos fra slægtled til slægtled. Her står vi måske over for det forhold, der kan forklare patriarkatets vedholdenhed og diskursive herredømme.

Efter 1980'ernes "backlash" har kvindebevægelsen søgt at puste nyt liv i frigørelsesprojektet ved at udtænke en strategi, der tager sigte på en dekonstruktion af patriarkalske diskurser, på at tilintetgøre mandekulturens "artefakter" og at skabe en kulturel "modtekst". Målet for denne poststrukturalistiske bevægelse inden for kvinde- og kønsforskningen er at destabilisere de patriarkalske diskurser og derved ryste mandsherredømmet. Hurdlen er her den såkaldte Goldberg-effekt – at kvinder fortrinsvis fæster lid til forskningsresultater, der fremlægges af mænd.³⁶ Vil det lykkes at overtale nogen mand til at kolportere resultaterne af den poststrukturalistiske kvindeforskning? Og vil kvinderne overhovedet lytte til sådan en mand, der fylder dem med dekonstruerede brokker og destabiliserende diskurser? – Jeg tror det ikke. Ifølge min teori vil kvinderne ty til mænd, der kan ægge dem og tilbyde dem en mening med tilværelsen.

Socialkonstruktionisten og psykologen Philip Cushman har formuleret følgende trosætning: "Those who 'own' the self control our world".³⁷ Jeg bekender mig til dette credo, selv om det ikke var møntet specielt på forholdet mellem kvinder og mænd. Også det nye årtusind vil være kendetegnet ved, at kvinden er mandens klangbund. Denne profeti vil næppe kunne ændres af universiteternes velmeriterede levebrødsfeminister. For Kvindens logocentriske begær er en elementær drift, der får intellektuelle konstruktioner til at ligne

flyvende sommer. Det har intet med intelligens at gøre: "Thi når den kvindelige lidenskab raser", siger Erica Jong, "er det ligegyldigt, om kvinden har en IK på 170 eller på 70 – hun bliver lige grundigt hjernevasket".

NOTER

1. Se t.eks.: Donald Symons (1979): *The evolution of human sexuality*. Oxford University Press, New York; *Kvinder, Køn & Forskning*, 4/1997; Lionel Tiger (1995): *Jagten på nydelse*. Tiderne Skifter.
2. Lone Bjelke (1996): "HAN", in Bodil Randers og Sven Holm (red.): *Erotiske fortællinger fortalt af kvinder*. Forlaget Sesam, København, s. 238.
3. Jf. William H. Masters, Virginia E. Johnson og Robert C. Kolodny (1988): *Sexualitet: Bogen om Sex og Kærlighed*. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, København, s. 445.
4. Jf. Bo Møhl & Alice Theilgaard (1997): "Køn og kognition", in Christian Graugaard, Preben Hertoft, Bo Møhl. (red.): *Hjerne & Seksualitet: aspekter af teori & klinik*. Munksgaard, København, s. 72.
5. Robert A. Gorski (1988): "Sexual differentiation of the brain: mechanisms and implications for neuroscience", in Easter, Barals & Carlson (eds.): *From Message to Mind: Directions in Developmental Neurobiology*. Sinauer Associates Inc., Sunderland, Massachusetts, s. 256-271.
6. Møhl & Theilgaard, anf.art., s. 71.
7. Jf. Helmuth Nyborg, "Testosteron, personlighed og seksual-

- tet", in Christian Graugaard et al., op.cit., s. 51.
8. Møhl & Theilgaard., s. 72.
9. Ulric Neisser (1994) "Self-Perception and Self-Knowledge", in: *Psyke & Logos*. Dansk Psykologisk Forlag, København, nr. 2, årgang 15, s. 395.
10. Jf. Nicky Hayes (1996): *Foundations of Psychology*. Thomas Nelson & Sons, Surrey, Melbourne and Ontario, s. 21.
11. Walter J. Ong (1993): *Orality and Literacy – The Technologizing of the Word*. Routledge. London and New York, s. 74.
12. Iwan Bloch (1902): *Beiträge zur Aetiologie der Psychopathia sexualis*. Verlag von H. R. Dohrn, Dresden, s. 192.
13. Lotte Thrane (1999): *Længselsbilleder. En beretning om forførelse, skrift og passion*. Odense Universitetsforlag, s. 8, 35f., 44, 84.
14. Franz Kafka (1999): *Briefe 1900-1912*. S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main, s. 160.
15. Thrane, s. 40f., 44, 75f.
16. Vedrørende de morfologiske og hormonbetingede kønsforskelle i sangfuglens hjerne, se F. Nottebohm (1989): "From bird song to neurogenesis", in *Scientific American*, February, s. 56-61.
17. Jf. Hayes, op.cit., s. 343.
18. Oliver Sacks (1990): *Seeing Voices. A Journey into the World of the Deaf*. Pan Books, London, s. 94, 98.
19. Jf. Hayes, s. 644.
20. Jf. Gideon Zlotnik (1991): *De stakkels Dreng. Kønsforskelle i barndommen*. Hans Reitzels Forlag, København, s. 49; Masters et al., s. 173.
21. Jf. Anna Servin (1999): *Sex Differences in Children's Play Behavior: A Biological Construction of Gender?* Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala, s. 13.
22. Jf. Claudia Zanardi (ed.) (1990): *Essential Papers on the Psychology of Women*. New York University Press, New York and London, s. 17.
23. Otto F. Kernberg (1998): *Kærlighedsforhold: Normalitet og patologi*. Hans Reitzels Forlag, København. s. 37.
24. Rom Harré (1984): *Personal being*. Harvard University Press, Cambridge, London, s. 105.
25. Jf. Rosi Braidotti (1991): *Patterns of Dissonance*. Polity Press, Cambridge, s. 239, 241.
26. Jf. Birgit Bertung (1987): *Om Kierkegaard Kvinder og Kærlighed – en studie i Søren Kierkegaards Kvindesyn*. C.A. Reitzels Forlag, København, s. 17.
27. Jf. Claus Bratt Østergaard (1991): "Et blik på Lacans sprog", in Marie-Louise Svane og Tania Ørum (red.): *Køn og moderne tider*. Tiderne Skifter, København, s. 39.
28. George Herbert Mead (1967): *Mind, Self, & Society*. The University of Chicago Press, Chicago and London, s. 135.
29. Elzbieta Ettinger (1995): *Hannah Arendt/Martin Heidegger*. Yale University Press, New Haven and London, s. 18, 25, 71.
30. Luce Irigaray (1985): *This Sex Which Is Not One*. Cornell University Press: Ithaca, New York, s. 89.
31. Simone de Beauvoir (1977): *Det Andet Køn*, bind 3: *Erfaringer og oplevelser*. Tiderne skifter, København, s. 293.
32. Jf. Jacques Lacan (1977): *Écrits: A Selection*. Routledge, London and New York, s. 283.
33. Zlotnik, s. 79; Lise Ehlers (2000): *Ondt i livet – kvinder og de nye sygdomme*. Gyldendalske Boghandel, Nordisk forlag, København, s. 46ff.
34. Susan Nolen-Hoeksema (1992): *Sex Differences in Depression*. Stanford, CA 1990 – jf. anmeldelsen i *Psychology of Women Quarterly*, 16/1992, s. 133f.
35. Edward E. Sampson (1989): "The Challenge of Social Change for Psychology", in *American Psychologist*, vol. 44, 6/1989, s. 915.
36. Jf. Gerda Siann (1994): *Gender, Sex and Sexuality: Contemporary Psychological Perspectives*. Taylor & Francis, London, s. 103, 127.
37. Philip Cushman (1991): "Ideology Obscured. Political Uses of the Self in Daniel Stern's Infant", in: *American Psychologist*, vol. 46, no. 3, s. 218.

SUMMARY

It is argued that a desire for verbal stimulation is an inherent trait of female sexuality. The issue in question is a specifically female jouissance that focuses on the magic of words. The thesis is that women are more susceptible than men to verbal superimposition, especially when it stimulates her sexually. Since women also use male speech as an existential tool of construction, they consequently contribute to the reproduction of patriarchy and it is concluded that women's liberation is doomed to fail.

Alexandra Bagger, cand. comm.